

Nieuwsbrief nr 10, juni 2021

Kooiman-Boendermaker-Luther Stichting

De Kooiman-Boendermaker-Luther Stichting heeft tot doel het bevorderen van onderzoek, onderwijs en verspreiding van kennis over Martin Luther en zijn theologie, alsmede over de geschiedenis van het lutheranisme in het algemeen en die van het lutheranisme in de Nederlanden in het bijzonder. Daartoe heeft de stichting een bijzondere hoogleraarsplaats gevestigd aan de Theologische Universiteit Kampen. Deze [leerstoel](#) wordt bezet door prof. dr. Sabine Hiebsch.

Inhoud

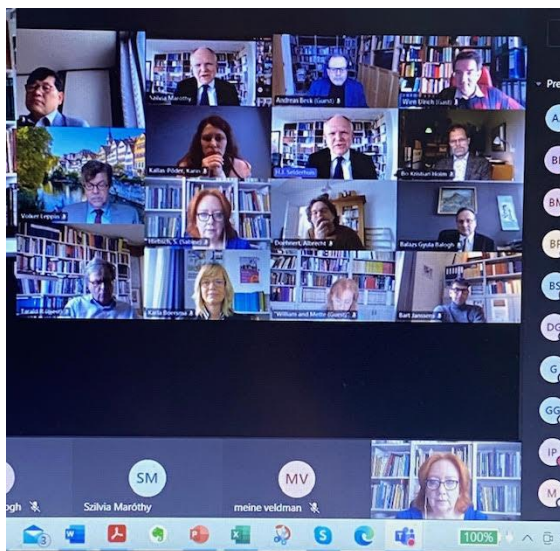
Felicitaties van prof. dr. Herman Selderhuis	1
Luthers bezoek uit Finland	2
Artikel van prof. dr. Sabine Hiebsch in Transparant	3
„Hier stehe ich. Gewissen und Protest – 1521 bis 2021“	3
Bibliotheek van Laurens Klaufus naar de TUK	4
Curatorium-vergadering van de TUK leerstoel	5
Column van prof. dr. Sabine Hiebsch	5

Prof. dr. Sabine Hiebsch op weg naar haar inaugurele rede, 29 juni 2018

Felicitaties van prof. dr. Herman Selderhuis

Van 6 tot 8 mei jl vond in Budapest de 10e RefoRC conferentie plaats, vanwege de coronapandemie in een hybride formaat: de meeste niet-Hongaarse deelnemers waren online aanwezig.

Prof. dr. Selderhuis, prof. dr. Hiebsch en andere deelnemers tijdens de RefoRC conferentie in Budapest.

RefoRC – het Reformation Research Consortium – is de academische tak van Refo500, het platform dat in de aanloop naar het Lutherjaar 2017 allerlei activiteiten organiseerde en coördineerde. RefoRC werd in 2010 opgericht en de eerste conferentie vond in 2011 plaats, in Zürich.

Prof. dr. Herman Selderhuis (Theologische Universiteit Apeldoorn), mede-oprichter van Refo500 en RefoRC, feliciteerde prof. dr. Sabine Hiebsch tijdens de feestelijke terugblik op tien jaar RefoRC: zij is de enige die niet alleen op alle tien conferenties aanwezig was, maar ook telkens een lezing hield en een sessie leidde.

De 11e RefoRC conferentie zal volgend jaar van 4 tot 6 mei in Berlijn plaatsvinden. Prof. Hiebsch hoopt er ook weer aanwezig te zijn.

Luthers bezoek uit Finland

Op 10 juni had de online-vergadering van CDRS (Center for Dutch Reformation Studies), de onderzoeksgroep kerkgeschiedenis aan de TUK, luthers bezoek uit Finland. Op uitnodiging van prof. dr. Sabine Hiebsch gaf Tapio Leinonen een presentatie over zijn promotieonderzoek: Mozes en leiderschap in Luthers hoorcolleges over Deuteronomium.

Tapio Leinonen is promovendus aan de Universiteit van Helsinki bij een collega van prof. Hiebsch. Tot 2019 was hij predikant van de Finse 'Seamen's Mission' in de Benelux, uitgezonden door de Evangelisch-Lutherse Kerk in Finland. In die periode woonde hij in Rotterdam.

Prof. Hiebsch heeft Tapio Leinonen op de conferentie van de European Academy for Religion in Bologna in 2019 leren kennen. Hij heeft in juni van dat jaar al eens een vergadering van het CDRS bijgewoond, toen prof. dr. Otfried Czaika (Oslo) daar sprak in het kader van zijn Erasmus+ bezoek aan de TUK. Leinonen heeft ook deelgenomen aan het internationale

*Tapio Leinonen
(Universiteit van Helsinki)*

symposium *Dynamics in the International Reception of the Reformation* dat prof. Hiebsch op 27 juni 2019 in Kampen had georganiseerd. (zie KBLS-Nieuwsbrief 4, juli 2019)

Oorspronkelijk had de presentatie van Tapio Leinonen moeten plaatsvinden in het kader van een verblijf van een maand in Kampen. Hij was namelijk toegelaten tot de Advanced Theological Studies Fellowship (ATSF) van de TUK, een internationaal uitwisselingsprogramma voor promovendi. Leinonen is de eerste deelnemer vanuit een lutherse achtergrond met een luthers onderzoeksthema. Vanwege de coronapandemie kon de ATSF niet plaatsvinden, maar Tapio Leinonen hoopt volgend jaar alsnog een maand lang in Kampen onderzoek te doen.

Artikel van prof. dr. Sabine Hiebsch in *Transparant*

COLUMN

Sabine Hiebsch

wetenschap

Lutherana aan
de Theologische
Universiteit Kampen

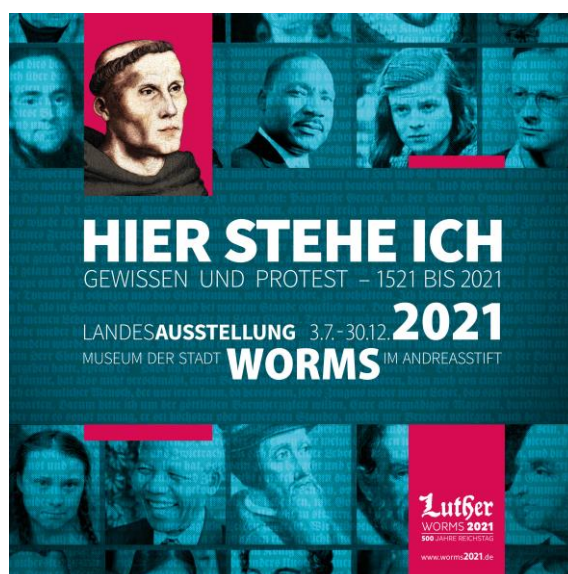
Op uitnodiging van de redactie schreef prof. Hiebsch de wetenschapscolumn voor het maart nummer van *Transparant*, het tijdschrift van de Vereniging van Christen-Historici (VCH). Prof. Hiebsch laat zien hoe Luther en het Nederlandse lutheranisme vanuit haar leerstoel een plaats in het

bachelor en masteronderwijs van de TUK hebben gekregen. U kunt de column [hier](#) lezen.

„Hier stehe ich. Gewissen und Protest – 1521 bis 2021“

Van 3 juni tot 31 december vindt in Worms een grote tentoonstelling plaats naar aanleiding van de veroordeling van Martin Luther door de keizer op de Rijksdag te Worms, 500 jaar geleden.

Prof. dr. Sabine Hiebsch is lid van de wetenschappelijke raad van advies die vanaf 2017 deze tentoonstelling heeft voorbereid. Zij heeft onder andere een *Themeninsel Niederlande* ingericht waar ook prachtige exponenten uit de Nederlandse lutherse traditie te zien

zullen zijn, onder andere het Warenberg avondmaalszilver uit het Luther-Museum in Amsterdam.

In het laatste nummer van Elkwartaal werd de tentoonstelling al door Alma Evenhuis aangekondigd. In het tweede nummer van Elkwartaal dat later in juni verschijnt, vertelt prof. Hiebsch meer over de tentoonstelling.

Als redactielid van *Tijdschrift voor Nederlandse Kerkgeschiedenis* heeft zij in het laatstverschenen nummer de binnenkomer over de tentoonstelling in Worms geschreven. Deze is [hier](#) te lezen.

Voor alle praktische informatie, zie: www.worms2021.de

Nu het weer mogelijk wordt om te reizen, is Worms als bestemming zeker de moeite waard.

Bibliotheek van Laurens Klaufus naar de TUK

Op 17 januari van dit jaar overleed Johan Laurens Klaufus in zijn 94ste levensjaar. Wie al langer meedraait in het lutherse circuit, kent de naam Klaufus nog goed.

Laurens Klaufus, luthers theoloog en proponent, was van 1969 tot 1994 adjunct-bibliothecaris van Joop Boendermaker toen deze hoogleraar was aan het Evangelisch-Luthers Seminarium in Amsterdam en vanwege die functie tevens bibliothecaris. Samen behartigden Boendermaker en Klaufus een kwart eeuw lang de belangen van de bibliotheek van het Evangelisch-Luthers Seminarium. Een van de eerste werkzaamheden van Klaufus was het samenstellen van de bibliografie van W.J. Kooiman voor diens postuum in 1969 verschenen afscheidsbundel. In zijn boek *Opleiden tot Luthers Predikant. Het Evangelisch-Luthers Seminarium 1816-1867* (Den Haag: SLUB, 2016) brengt Arno Fafié op de pagina's 622-630 de precieze en gedegen werkwijze van Laurens Klaufus onder de aandacht.

Toen Klaufus aan het einde van 2020 niet meer zelfstandig kon wonen en naar een verpleeghuis verhuisde, nam zijn familie contact op met prof. dr. Sabine Hiebsch, met de vraag of de TUK en zij geïnteresseerd waren in zijn bibliotheek. Nog vóór de kerst verhuisden de boeken naar Kampen. Een boekenkast met zijn lievelingsboeken ging mee naar het verpleeghuis. Na zijn dood bracht de familie deze boeken persoonlijk naar prof. Hiebsch in Amsterdam. Het is ontroerend dat de boeken van Joop Boendermaker en Laurens Klaufus, die zich gezamenlijk zo lang hebben ingespannen voor de lutherse traditie in Nederland, straks ook gezamenlijk aan de TUK beschikbaar zijn voor studenten en onderzoekers.

Curatorium-vergadering van de TUK leerstoel

Op 16 juni 2021 had alweer voor de derde keer de jaarlijkse vergadering van het curatorium van de bijzondere leerstoel aan de TUK plaats. Leden van het curatorium zijn prof. dr. P.J.A. Nissen (voorzitter, Radboud Universiteit, Nijmegen), dr. H. van der Meer (beide vanwege de KBLS) en prof. dr. G. Harinck, prof. dr. A.L.Th. de Bruijne (beide van de TUK).

Elke bijzondere leerstoel behoort een curatorium te hebben. Het curatorium bespreekt de werkzaamheden van de hoogleraar van het afgelopen jaar en kijkt ook naar de inbedding van de leerstoel in de universiteit.

Evenals vorige jaren sprak het curatorium grote waardering uit voor de werkzaamheden van de bijzonder hoogleraar. Prof. Hiebsch draagt substantieel bij aan het onderwijsprogramma en handhaaft daarnaast een mooie balans tussen haar wetenschappelijk werk en de valorisatie daarvan. Zoals in artikelen voor een breder publiek, in kranten, op de radio en in de nieuwsbrieven.

Column van prof. dr. Sabine Hiebsch

Lutherana Wereldwijd

Scandinavische koningen

Internationale invloeden zijn een van de typerende kenmerken van het Nederlandse lutheranisme. In mijn inaugurele rede, alweer drie jaar geleden, heb ik daar ook over gesproken. (Luther en Nederland: verleden – heden – toekomst als hyperlink)

De koningen van Denemarken en Zweden zijn belangrijke voorbeelden van deze internationale invloeden. Zonder een lutherse overheid om hen te beschermen moesten de lutheranen, als een van de religieuze minderheden, zelf bondgenoten vinden om een gemeente te kunnen stichten en deze vervolgens te zien groeien.

Een van de strategieën van de lutheranen was om hun connecties met het Deense en Zweedse hof in het spel te brengen. Voor de lutherse gemeente in Amsterdam was deze koninklijke hulp van cruciaal belang: aanbevelingsbrieven, sponsoring van de bouwkosten en het bouw materiaal van de Oude Lutherse Kerk en de Ronde Lutherse Kerk. Het waren allemaal belangrijke factoren voor het succes van de gemeente, in Amsterdam en binnen de lutherse gemeenschap.

De hulp van de Deense en Zweedse koningen was echter niet slechts in de beginfase van het Nederlandse lutheranisme in de 16^e en 17^e eeuw belangrijk.

Het dankbord in de lutherse kerk in Utrecht (zie foto) is een voorbeeld van 18e-eeuwse hulp. Aan het begin van de 18e eeuw hadden de Utrechtse lutheranen een grotere kerk nodig. Het stadsbestuur stelde de voormalige kapel van het klooster van de zusters Franciscanessen ter beschikking. Dit illustreert trouwens een interessante verandering in de manier waarop naar de lutheranen werd gekeken, omdat in de 17e eeuw het gebruik van bestaande religieuze gebouwen van katholieke oorsprong een voorrecht was dat voorbehouden was aan de publieke gereformeerde kerk en niet aan de religieuze minderheden.

Maar de Utrechtse gemeente beschikte niet over de middelen om de kosten voor de noodzakelijke verbouwing te dekken. Tussen december 1737 en juni 1745, toen de kerk uiteindelijk werd ingewijd, deden ze er alles aan om het benodigde bedrag van ca. fl 35.000 voor de bouwkosten bij elkaar te krijgen. De Deense koning Christiaan VI (1730-1746) speelde daarbij een belangrijke rol: de op één na hoogste bijdrage, fl 2.861, was afkomstig van een collecte die hij in 1742 had aanbevolen. De Utrechtse lutheranen zagen Christiaan VI als hun speciale beschermer en lieten een houten gedenkbord maken, rijkelijk versierd met zijn wapenschild, vol lof over hem in een uitgebreide inscriptie.

Toch moet de koninklijke hulp voor de Utrechtse lutheranen niet over één kam worden geschoren met de hulp voor de Amsterdamse lutheranen in de 16e en 17e eeuw. Die was gebaseerd op een confessionele band, maar had ook een duidelijke economische motivatie. De Deense koning had namelijk de macht om belasting te heffen op alle scheepvaart via de Sont, de zeestraat tussen Denemarken en Zweden. Tot het einde van de 17e eeuw was meer dan de helft van alle schepen die de Sont passeerden Nederlands. [De Sound Toll Registers](#), het online register van de passages door de Sont en de betaalde belastingtarieven, laten dat mooi zien

De Sont was de sleutel voor de handel in graan en hout in het Balticum, de zgn. moedernegotie en die vormde de basis voor de 'Gouden Eeuw'. De Deense koning hield deze sleutel in handen.

In het geval van Utrecht in de 18e eeuw lijkt er niet zo'n duidelijke economische component te zijn, omdat de economische status en relevantie van Utrecht op geen enkele manier vergelijkbaar was met Amsterdam. De bijdrage van de door de Deense koning aanbevolen collecte kan in de eerste plaats worden gezien als een uiting van zijn confessionele betrokkenheid en solidariteit met de Utrechtse lutheranen. Dit kan nog versterkt zijn door de piëtistische overtuigingen van de koning waarvoor hij bekend

was en die beïnvloed waren door zijn moeder, Louise van Mecklenburg-Güstrow (1667-1721) en zijn vrouw Sophie-Magdalena van Brandenburg-Kulmbach (1700-1770).

In 2017 was het Utrechtse gedenkbeeld onderdeel van een lezing die ik gaf op een internationale conferentie in Tromsø, in het hoge noorden van Noorwegen. In 2019 is deze, uitgewerkt tot een artikel, gepubliceerd in het tijdschrift [Nordlit](#).

Deze column mag onverkort worden overgenomen, voorzien van bronvermelding

U kunt de leerstoel steunen door een bedrag over te maken op onze rekening, ten name van de Kooiman-Boendermaker-Luther Stichting, of door een meerjarige bijdrage toe te zeggen.

Voor meer informatie over de KBLS en de werkzaamheden van prof. dr. Sabine Hiebsch zie onze [website](#).

COLOFON

Secretariaat

E: secretariaat.kblstichting@gmail.com

Penningmeester

KvK nr.: 68634641

IBAN: NL15 INGB 0007 7600 41

BIC: INGBNL2A

T.n.v.: Kooiman-Boendermaker-Luther Stichting

E: penningmeester.kblstichting@gmail.com

Prof. dr. Sabine Hiebsch

shiebsch@tukampen.nl

Aanmelden voor de Nieuwsbrief kan via een email naar:
secretariaat.kblstichting@gmail.com